

Texts in Education

No 8 (2024)

Primary school teachers' training needs in sexual education: teachers' aspects

Φωτεινή Λαχανοπούλου

doi: [10.12681/keimena-paideias.37103](https://doi.org/10.12681/keimena-paideias.37103)

To cite this article:

Λαχανοπούλου Φ. (2024). Primary school teachers' training needs in sexual education: teachers' aspects. *Texts in Education*, (8), 41–54. <https://doi.org/10.12681/keimena-paideias.37103>

Οι επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών Α'θμιας εκπαίδευσης στη σεξουαλική αγωγή: απόψεις εκπαιδευτικών

*Λαχανοπούλου Φωτεινή
Εκπαιδευτικός ΠΕ70, MSc
lachanopoulouf@gmail.com*

Περίληψη

Σκοπός της έρευνάς μας είναι η ανάδειξη των επιμορφωτικών αναγκών σε θέματα σεξουαλικής αγωγής των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και στόχο έχει να απαντήσει στα εξής ερευνητικά ερωτήματα: 1) Πόσο έτοιμοι νιώθουν οι εκπαιδευτικοί του δημοτικού σχολείου να διδάξουν την θεματική ενότητα «Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση» η οποία εντάσσεται πλέον στο πλαίσιο των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων; 2) Πόσο προετοιμασμένοι νιώθουν οι εκπαιδευτικοί του δημοτικού σχολείου να συζητήσουν ευαίσθητα θέματα και θέματα ταμπού που ενδέχεται να προκύψουν κατά την διδασκαλία της θεματικής ενότητας «Σεξουαλική Διαπαιδαγώγησης» ή ακόμα και εκτός του πλαισίου αυτού; 3) Οι εκπαιδευτικοί του δημοτικού σχολείου κατά πόσο πιστεύουν ότι η επιμόρφωση σε θέματα σεξουαλικής αγωγής θα συμβάλει θετικά στις διδακτικές τους δεξιότητες για την θεματική ενότητα «Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση»; Και 4) Ποια χαρακτηριστικά πιστεύουν ότι πρέπει να έχει μία αποτελεσματική επιμορφωτική διαδικασία σε θέματα σεξουαλικής αγωγής οι εκπαιδευτικοί του δημοτικού σχολείου; Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, συμπεραίνουμε ότι οι εκπαιδευτικοί δεν νιώθουν έτοιμοι για να διδάξουν το αντικείμενο της σεξουαλικής αγωγής. Επίσης, οι εκπαιδευτικοί δεν νιώθουν κατάλληλα προετοιμασμένοι ώστε να διαχειρίζονται συζητήσεις και περιστατικά που αφορούν την σεξουαλικότητα. Οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι η επιμόρφωσή τους θα βελτιώσει την γνωστική αλλά και τη διδακτική τους επάρκεια και δηλώνουν ότι επιθυμούν η επιμόρφωσή τους να προέρχεται από κεντρικό κρατικό φορέα. Τέλος, οι εκπαιδευτικοί προτείνουν η επιμόρφωση να είναι υποχρεωτική, πολυεπιστημονική και όχι μόνο θεωρητικής προσέγγισης.

Λέξεις κλειδιά: σεξουαλική αγωγή, επιμορφωτικές ανάγκες, πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Abstract

Our research focuses on identifying the training needs regarding sexual education among primary school educators. We aim to address the following research questions: 1) How confident do primary school educators feel about teaching the subject of 'Sexual Education', which is now included in the framework of Skills Workshops? 2) How prepared do primary school educators feel to discuss sensitive and taboo topics that may arise during teaching 'Sexual Education,' both within and beyond the curriculum? 3) To what extent do primary school educators believe that training in sexual education will enhance their teaching skills? And 4) What characteristics do primary school educators believe an effective sexual education training program should have? According to the results of the research, educators generally feel unprepared to tackle the subject of sexual education. Additionally, educators do not feel adequately prepared to handle discussions and incidents related to sexuality. They express a desire for comprehensive training provided by a central public institute, emphasizing the need for mandatory, interdisciplinary training that goes beyond theory.

Key words: sexual education, training needs, primary education

Εισαγωγή

Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει η UNESCO (2018) στον διεθνή τεχνικό οδηγό για την σεξουαλική αγωγή, την περιγράφει ως μία μαθησιακή διαδικασία σχετικά με τις γνωστικές, συναισθηματικές, σωματικές και κοινωνικές πτυχές της σεξουαλικότητας που έχει στόχο να εξοπλίσει τους μαθητές με γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και αξίες που θα τους επιτρέψουν να συνειδητοποιήσουν την υγεία, την ευημερία και την αξιοπρέπεια να αναπτύξουν σεβαστές κοινωνικές και σεξουαλικές σχέσεις. Η σεξουαλική αγωγή αρκετά πρόσφατα, μόλις το 2021, εισήχθη μέσω των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων και στην ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Παρόλα αυτά, δεν έγινε καμία επιμορφωτική διαδικασία από την κεντρική πολιτεία προς τους εκπαιδευτικούς ώστε να τους προετοιμάσει για την διδασκαλία της σεξουαλικής αγωγής. Σκοπός της έρευνάς μας είναι η ανάδειξη των επιμορφωτικών αναγκών σε θέματα σεξουαλικής αγωγής των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Σεξουαλική αγωγή και διαπροσωπικές σχέσεις

Η σεξουαλικότητα είναι αναπόσπαστο μέρος της ζωής κάθε ανθρώπου και περιλαμβάνει την πολύπλευρή του εξέλιξη όπως σωματική, συναισθηματική, πνευματική και διαπροσωπική (Γερούκη, 2011). Το βιολογικό μας φύλο, το κοινωνικό μας φύλο αλλά και ο τρόπος που αντιλαμβανόμαστε το φύλο μας, είναι όλα μέρος της σεξουαλικότητάς μας. Μέρος της επίσης είναι «η σωματική δραστηριότητα μεταξύ μας που περιλαμβάνει μέρη του σώματός μας, κυρίως τα γεννητικά όργανα, για αναπαραγωγικούς σκοπούς, για ευχαρίστηση ή και για τα δύο» (Γερούκη, 2011, σελ. 27).

Η σεξουαλικότητα αναπτύσσεται αμέσως μετά τη γέννηση του ανθρώπου και αποτελεί μια πτυχή της προσωπικότητάς του, που ολοκληρώνεται μέσα από τη διανοητική, πνευματική, συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξή του (Κρεατσάς, 2003). Σύμφωνα με τον Freud ο άνθρωπος από την πρώτη στιγμή της γέννησής του διέρχεται κάποια στάδια ανάπτυξης και ο απώτερος σκοπός του είναι να ικανοποιήσει τις βιολογικές αλλά και σεξουαλικές του ανάγκες, τη λεγόμενη σεξουαλική ορμή (libido). Τα στάδια αυτά είναι τα εξής: στοματικό στάδιο (έως το 1ο έτος της ηλικίας) πρωκτικό στάδιο (2-3 ετών), φαλλικό στάδιο (3-7 ετών), στάδιο της λανθάνουσας σεξουαλικότητας (7-11 ετών), γεννητικό στάδιο (στην εφηβεία) (Freud, 2014).

Η έκφραση της σεξουαλικότητας του ατόμου έχει περάσει από διάφορα στάδια μέσα στο πέρασμα της ιστορίας, από την απόλυτη ελευθερία έως τον απόλυτο περιορισμό. Διαφέρει σημαντικά μεταξύ των πολιτισμών και των θρησκειών και ακόμα και στη σημερινή εποχή συνεχίζει να είναι θέμα ταμπού. Η μελέτη της σεξουαλικότητας υπό το πρίσμα της επιστήμης μετράει κάτι παραπάνω από έναν αιώνα (Βενετίκου & Μπενετάτου, 2013). Για να μελετήσουμε αποτελεσματικότερα την σεξουαλικότητα στην σημερινή εποχή, πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι το πέρασμα από την παιδικότητα στην ενηλικίωση διαρκεί περισσότερο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι δεν ξεκινούν την δημιουργία οικογένειας οι νέοι τόσο νωρίς όσο παλιότερα. Με άλλα λόγια, η ηλικία που ξεκινούν την σεξουαλική ζωή τους οι νέοι δεν έχει μικρύνει, απλά είναι πλέον εκτός γάμου (Boonstra, 2011).

Η σεξουαλική αγωγή είναι κάτι παραπάνω από την διδασκαλία σε παιδιά και εφήβους της ανατομίας και της φυσιολογίας του βιολογικού φύλου και της αναπαραγωγής. Καλύπτει την υγιή σεξουαλική ανάπτυξη, την ταυτότητα του φύλου, τις διαπροσωπικές σχέσεις, την συντροφικότητα

και την οικειότητα με την εικόνα του σώματος (Breuner & Mattson, 2016). Είναι μία μακροχρόνια, δια βίου διαδικασία προβληματισμού, κατάκτησης πληροφοριών και διαμόρφωσης συμπεριφορών, πεποιθήσεων και αξιών (Γερούκη, 2011).

Η σεξουαλική αγωγή έχει δύο είδη προσέγγισης. Η μία κατεύθυνση εστιάζει στην αποφυγή των σεξουαλικών σχέσεων και επαφών και η δεύτερη στην ενημέρωση για μία υγιή σεξουαλική ζωή. Η προσέγγιση της εγκράτειας εστιάζει κυρίως, αν όχι αποκλειστικά, στην προώθηση της αποχής εκτός γάμου, βασισμένη σε ηθικά θέματα και θέματα δημόσιας υγείας. Η ολιστική και περιεκτική προσέγγιση, από την άλλη πλευρά, στηρίζει την δυνατότητα να αποφασίσουν οι νέοι πότε και αν θέλουν να κάνουν σεξ. Αναγνωρίζει ότι η έκφραση της σεξουαλικότητας στην εφηβεία είναι μία φυσική συμπεριφορά και οφείλουμε να ενημερώσουμε και να εφοδιάσουμε τους νέους με δεξιότητες για μια υγιή σεξουαλική ζωή (Boonstra, 2011).

Από την δεκαετία του '80 η σεξουαλική αγωγή εξελίσσεται διαρκώς. Από μία προσέγγιση της σωματικής και βιολογικής ανάπτυξης, συμπεριλαμβάνει πλέον και την συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη και συμπεριφορά. Έχει υιοθετήσει μία οικολογική προσέγγιση εμπλέκοντας ένα ευρύ φάσμα θεμάτων που επηρεάζουν την σεξουαλικότητα ενός νεαρού ατόμου και τις σχέσεις του (Burns & Hendriks, 2018). Ειδικά με την εμφάνιση ενός αυξανόμενου αριθμού εφαρμογών, ιστοσελίδων, ομάδων συνομιλίας, μέσων κοινωνικής δικτύωσης, ενημέρωσης και επιρροής, το τοπίο της σεξουαλικής εκπαίδευσης αλλάζει (UNESCO, 2020). Κατά τις δεκαετίες '60 και '70 το επίκεντρο της σεξουαλικής αγωγής ήταν η πρόληψη μίας ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης. Την δεκαετία του '80 επικεντρώθηκε στην πρόληψη του HIV ενώ την δεκαετία του '90 στράφηκε στην ευαισθητοποίηση κατά της σεξουαλικής βίας. Από το 2000 και μετά αγκαλιάζει την πρόληψη του σεξισμού και της ομοφοβίας, όπως και του διαδικτυακού εκφοβισμού. Σήμερα, σημαντικά μέρη της σεξουαλικής αγωγής είναι τα κοινωνικά φύλα και προβληματισμοί για την ισότητα των φύλων (EEGSE, 2016).

Η μάχη για το τι τελικά θα περιέχει η θεματική της σεξουαλικής αγωγής είναι έντονη καθώς η σεξουαλική αγωγή είναι ο πυρήνας της κοινωνίας και χρησιμοποιείται είτε για να διατηρήσει τις παραδοσιακές νόρμες, είτε για να τις απειλήσει (McKay, 1997). Το λογικό είναι να γίνει ένα βήμα πίσω και να αναλογιστούμε το καλό των μαθητών και της κοινωνίας. Η διαβούλευση πρέπει να υπολογίζει θέματα όπως δικαιοσύνη, ισότητα, κριτική σκέψη, συζήτηση, εκπροσώπηση, πλουραλισμός, ατομικά δικαιώματα, υποχρεώσεις και άλλα. Παίρνοντας αυτές τις δημοκρατικές αξίες σοβαρά, σημαίνει ότι η περιεκτική, ολιστική σεξουαλική αγωγή πρέπει να υπερσχύει από αυτήν της εγκράτειας και της αποχής. Με άλλα λόγια, είναι σημαντικό να υπερβαίνουμε τα όρια της περιοριστικής σεξουαλικής ιδεολογίας, και να προσφέρουμε σεξουαλική αγωγή βασισμένη σε δημοκρατικές αξίες (Elia, 2000). Η ορθή, ακριβής και ολοκληρωμένη ενημέρωση των μαθητών για την σεξουαλική υγεία είναι ανθρώπινο δικαίωμά τους. Διεθνείς οργανισμοί για τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν τονίσει την σημασία που έχει να παρέχουν τα κράτη πληροφορίες για την σεξουαλικότητα και ολιστική, περιεκτική σεξουαλική αγωγή τόσο σε ενήλικες όσο και σε εφήβους, και έχουν τονίσει συγκεκριμένα ότι τα κράτη πρέπει να αποφεύγουν την λογοκρισία ή την απόκρυψη επιστημονικά ακριβών πληροφοριών για την σεξουαλική υγεία και αγωγή (WHO, 2015).

Η θεσμοθέτηση απλά του διδακτικού αντικειμένου της σεξουαλικής αγωγής δεν είναι από μόνη της ικανή να φέρει και την «επανάσταση» στην νοοτροπία της κοινωνίας, των εκπαιδευτικών, των μαθητών και των γονέων. Είναι πολύ σημαντικό το περιεχόμενο της σεξουαλικής αγωγής διότι η σεξουαλική αγωγή της εγκράτειας και της αποχής είναι πολύ πιθανό να φέρει ακόμα πιο αρνητικά αποτελέσματα από όσα υπάρχουν με την έλλειψη της. Σύμφωνα με τις Burns & Hendriks (2018) η

σεξουαλική αγωγή που προωθεί την αποχή καταλήγει σε άγνοια, φόβο, έλλειψη κατανόησης, κακή λήψη αποφάσεων, αυξημένα ποσοστά σεξουαλικών μεταδιδόμενων νοσημάτων και ανεπιθύμητων κυήσεων. Σε αντίθεση βέβαια, έρχεται η περιεκτική σεξουαλική αγωγή που οδηγεί στην καθυστέρηση έναρξης της σεξουαλικής επαφής, μείωση της συχνότητας απροστάτευτων σεξουαλικών επαφών, μείωση του αριθμού των σεξουαλικών συντρόφων, την αύξηση της χρήσης προφυλακτικού και της αντισύλληψης.

Σύμφωνα με το άρθρο του ΕΙΙΑ (2000) για την δημοκρατική σεξουαλική αγωγή, οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να απαγκιστρωθούν από τις δικές τους δογματικές απόψεις. Όσο είναι δεσμευμένοι απέναντι σε μία ιδεολογία, η διδασκαλία τους θα το αντανακλά κι έτσι οι μαθητές δεν θα έχουν εκπαίδευση βασισμένη σε δημοκρατικά ιδανικά. Κάτι τέτοιο σύμφωνα με τον ΕΙΙΑ σημαίνει ότι δεν πρέπει να εμπλέκεται η προσωπική άποψη των εκπαιδευτικών είτε προς την υποστήριξη της αποχής και της εγκράτειας είτε προς την ολιστική και περιεκτική προσέγγιση, αλλά να προσφέρουν όλες τις πληροφορίες στους μαθητές και οι ίδιοι να επιλέγουν τι θεωρούν ως σωστότερη απόφαση για την ζωή τους.

Το πλαίσιο παράδοσης Σεξουαλικής Αγωγής στην Ελλάδα

Η Σεξουαλική Αγωγή και Διαπροσωπικές Σχέσεις είναι ένα διδακτικό αντικείμενο το οποίο δεν διδασκόταν στο υποχρεωτικό ωρολόγιο πρόγραμμα ούτε στα σχολεία της Πρωτοβάθμιας ούτε της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα, μέχρι το πολύ πρόσφατο παρελθόν. Η υλοποίηση προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής από τους εκπαιδευτικούς μπορούσε να πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο των προγραμμάτων Αγωγής Υγείας. Σε αυτό το πρόγραμμα συναντάμε την θεματική ενότητα «Διαπροσωπικές σχέσεις - Ψυχική υγεία» με περιεχόμενο όπως η ισότητα των φύλων, η αυτοεκτίμηση, η ατομική ταυτότητα, τα συναισθήματα και άλλα, τα οποία συναντάμε συχνά σε ολοκληρωμένα και περιεκτικά προγράμματα σεξουαλικής αγωγής. Επιπλέον, στην Αγωγή Υγείας συναντάμε και την θεματική ενότητα «Σεξουαλική Αγωγή - Διαφυλικές Σχέσεις» στην οποία εμπεριέχονται μόνο θέματα Σεξουαλικώς Μεταδιδόμενων Νοσημάτων (ΣΜΝ) και πρόληψης παιδικής κακοποίησης. Η Αγωγή Υγείας είχε θεσμοθετηθεί στο ελληνικό σχολείο από το 1995 για την Δευτεροβάθμια εκπαίδευση και από το 2003 στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Ενώ η σεξουαλική αγωγή υφίσταντο ως ενότητα στα προγράμματα Αγωγής Υγείας, δεν φαίνεται να υπήρξε καμία ενίσχυση σε επιμορφώσεις, προωθήσεις υλικού και εργαλείων προς τους εκπαιδευτικούς ώστε να την υλοποιήσουν. Το Υπουργείο Παιδείας παρέμενε αδιάφορο, διστακτικό και άτολμο στις στρατηγικές του κι ενώ από την μία πλευρά ασκούνταν πίεση στην κυβέρνηση να αποδεχτεί την εκπαιδευτική κουλτούρα της Ευρώπης, από την άλλη οι φορείς χάραξης της εκπαιδευτικής πολιτικής, φοβούμενοι το πολιτικό κόστος δεν ήταν πρόθυμοι να εφαρμόσουν μεταρρυθμίσεις που βρίσκονταν σε σύγκρουση με ισχυρές δυνάμεις της ελληνικής κοινωνίας (Γερούκη, 2011).

Από την πολυετή έρευνα των Καδιγιαννόπουλου, Καραβίδα, Γαλανοπούλου & Γαλανόπουλου (2019) εκτός από το αρνητικό εύρημα ότι στην διάρκεια των ετών 2012-2019 το ποσοστό των προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής σε σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της Ελλάδας ήταν μόλις το 3.99% των προγραμμάτων Αγωγής Υγείας, αποτυπώνεται στα συμπεράσματα και μία συνεχής μείωση γενικά των προγραμμάτων Αγωγής Υγείας. Επιπλέον, στην συντριπτική τους πλειονότητα τα προγράμματα αυτά υλοποιούνται από εκπαιδευτικούς μη άμεσα συνδεδεμένους με την θεματική αυτή. Η έρευνα αναδείκνυε πέρα από κάθε αμφιβολία την ανάγκη για στοχευμένη

εκπαιδευτική πολιτική στον τομέα της σεξουαλικής αγωγής, την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και την συγγραφή πιθανότατα συγγραμμάτων-οδηγών στην διδασκαλία της.

Κατά το σχολικό έτος 2020-2021 εφαρμόστηκε πιλοτικά σε συγκεκριμένες σχολικές μονάδες ανά την ελληνική επικράτεια, ένα νέο ωρολόγιο πρόγραμμα στο οποίο περιλαμβάνεται η διδακτική ενότητα «Εργαστήρια Δεξιοτήτων». Η Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση είναι υποενότητα της θεματικής ενότητας «Ζω καλύτερα – Ευ ζην» των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων σύμφωνα με το ΦΕΚ2539/Β/24-6-2020. Από το 2021 το πρόγραμμα εφαρμόζεται σε όλα τα σχολεία υποχρεωτικά σύμφωνα με το ΦΕΚ 3791/Β/13-8-2021, έχοντας την ενότητα της Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης προτεινόμενη στις τάξεις Γ' και Στ' σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση 94236/ΓΔ4/2021 στο ΦΕΚ 3567/Β/4-8-2021. Τα προγράμματα που διδάσκονται είναι στην προσωπική ευχέρεια των εκπαιδευτικών να τα επιλέξουν και να τα εφαρμόσουν.

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στην σεξουαλική αγωγή

Όπως έχει αναφερθεί, η σεξουαλική αγωγή στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα δεν ήταν προτεραιότητα μέχρι πολύ πρόσφατα. Μέχρι το 2021 οι εκπαιδευτικοί είχαν την επιλογή να εφαρμόσουν προγράμματα με τα οποία θα ασχολούνταν κατά την ώρα της Ευέλικτης Ζώνης. Ήταν στην δική τους προσωπική και μόνο ευχέρεια αν θα διάλεγαν να εφαρμόσουν πρόγραμμα, αν αυτά ήταν από τον τομέα της Αγωγής Υγείας και σε δεύτερο επίπεδο αν αυτό θα ήταν η σεξουαλική αγωγή. Από το σχολικό έτος 2021-2022 η σεξουαλική αγωγή είναι μέρος των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων και της θεματικής ενότητας «Ευ Ζην» για τις τάξεις Τρίτη (Γ') και Έκτη (Στ') δημοτικού. Παρόλο που τα Εργαστήρια δεξιοτήτων έχουν προωθηθεί από το Υπουργείο Παιδείας με την έννοια του υποχρεωτικού, επειδή αποτελούν αντικείμενο όπου ο εκπαιδευτικός ελεύθερα διαλέγει το πρόγραμμα που θα εφαρμόσει όπως και τον τρόπο, το αν τελικά οι μαθητές διδάσκονται σεξουαλική αγωγή και τι είδους σεξουαλική αγωγή είναι αυτή, παραμένει ένα θολό τοπίο.

Ερευνώντας τα προγράμματα επιμόρφωσης που προσφέρει το ΙΕΠ στους εκπαιδευτικούς, διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν επιμορφωτικοί κύκλοι για τα εργαστήρια δεξιοτήτων στα οποία ανήκει και η σεξουαλική αγωγή ως υποθεματική, αλλά δεν προσφέρεται αποκλειστικά πρόγραμμα επιμόρφωσης για την σεξουαλική αγωγή. Ερευνώντας τα μεταπτυχιακά προγράμματα ελληνικών πανεπιστημίων δεν βρέθηκαν μεταπτυχιακά προγράμματα που να είναι βασισμένα στην σεξουαλική αγωγή. Αντ' αυτού, βρέθηκαν πολλά σεμινάρια διάρκειας εννέα ή επτά μηνών πάνω στην σεξουαλική αγωγή να προφέρονται από πανεπιστημιακά ιδρύματα ή επιμορφωτικά κέντρα, επί πληρωμή. Η πλειονότητα -αν όχι στο σύνολό τους- των προγραμμάτων αυτών είναι εξ ολοκλήρου εξ αποστάσεως και θεωρητικά, χωρίς εργασίες ή εργαστηριακή πρακτική, ενώ η μοναδική ευκαιρία ανταλλαγής απόψεων είναι μέσω ενός forum και όχι σε μία σύγχρονη διαδικασία.

Εν κατακλείδι, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που προσφέρεται κεντρικά προς όλους στην σεξουαλική αγωγή, δεν είναι επαρκής για τους εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα, και όπως αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, καμία απόπειρα εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης δεν μπορεί να είναι πετυχημένη αν δεν συνοδευτεί από επιμορφωτικά εκπαιδευτικά προγράμματα (Καψάλης & Ραμπίδης, 2006; Παπαναούμ, 2014). Παρόλα αυτά, σύμφωνα με τα αποθετήρια πτυχιακών και διπλωματικών εργασιών των ελληνικών πανεπιστημίων, διαπιστώνουμε μεγάλο ερευνητικό ενδιαφέρον την τελευταία πενταετία για την επιμόρφωση και την ανάγκη επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών για το μάθημα της σεξουαλικής αγωγής.

Ερευνώντας τις απόψεις των εκπαιδευτικών

Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα

Σκοπός της έρευνάς μας είναι η ανάδειξη των επιμορφωτικών αναγκών σε θέματα σεξουαλικής αγωγής των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Με βάση την βιβλιογραφική ανασκόπηση που πραγματοποιήθηκε και τον σκοπό μας, η έρευνα θα προσπαθήσει να απαντήσει στα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

- Πόσο έτοιμοι νιώθουν οι εκπαιδευτικοί του δημοτικού σχολείου να διδάξουν την θεματική ενότητα «Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση» των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων;
- Πόσο προετοιμασμένοι νιώθουν οι εκπαιδευτικοί του δημοτικού σχολείου να συζητήσουν ευαίσθητα θέματα και θέματα ταμπού που ενδέχεται να προκύψουν κατά την διδασκαλία της θεματικής ενότητας «Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση» των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων, ή ακόμα και εκτός του πλαισίου αυτού;
- Οι εκπαιδευτικοί του δημοτικού σχολείου κατά πόσο πιστεύουν ότι η επιμόρφωση σε θέματα σεξουαλικής αγωγής θα συμβάλει θετικά στις διδακτικές τους δεξιότητες για την θεματική ενότητα «Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση» των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων;
- Ποια χαρακτηριστικά πιστεύουν ότι πρέπει να έχει μία αποτελεσματική επιμορφωτική διαδικασία σε θέματα σεξουαλικής αγωγής οι εκπαιδευτικοί του δημοτικού σχολείου;

Μεθοδολογία Έρευνας

Οι κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες συχνά χρησιμοποιούν ποιοτικές μεθόδους, αφού σκοπός τους είναι η κατανόηση του κοινωνικού κόσμου μέσω της εξέτασης των συμμετεχόντων του και των εμπειριών τους (Bryman, 2012, σ. 380-384; Ίσαρη & Πουρκός, 2015, σ. 28; Newby, 2019, σ. 118). Οι ερευνητές στην ποιοτική μέθοδο ενδιαφέρονται περισσότερο για τις λέξεις, τον λόγο των ίδιων των συμμετεχόντων στην έρευνα, τις απόψεις τους και τις ερμηνείες που αυτοί δίνουν, τα συναισθήματά τους, και λιγότερο για στατιστικές αναλύσεις (Bell, 1997, σ. 28; Creswell, 2011, σ. 66; Bryman, 2012, σ. 380-384; Ίσαρη & Πουρκός, 2015, σ. 30-32). Για τους παραπάνω λόγους, θεωρούμε ότι η ποιοτική έρευνα είναι η καταλληλότερη για την μελέτη του σκοπού μας.

Κάνοντας βιβλιογραφική ανασκόπηση σε σύγχρονες έρευνες, παρατηρήσαμε ότι ακόμα αυτό το θέμα δεν έχει αναπτυχθεί ενδελεχώς. Για τον λόγο αυτό, εξαιτίας της περιορισμένης μέχρι τώρα έρευνας, αποφασίσαμε να διεξάγουμε την έρευνα μας στο πλαίσιο ενός αστικού σχολείου του Ρεθύμνου, ώστε να ανακαλύψουμε μέσα από τις απόψεις των εκπαιδευτικών τι ερευνητικά ερωτήματα μπορούμε να θέσουμε σε μία μελλοντική, εκτενή μελέτη (Robson, 2010; Newby, 2019). Έχοντας αυτά τα δεδομένα, επιλέξαμε ως αντικείμενο για την έρευνα μας τους εκπαιδευτικούς που εργάζονται σε ένα δημοτικό σχολείο του αστικού ιστού του Δήμου Ρεθύμνου στο οποίο εργάζεται η ερευνήτρια (Newby, 2019).

Συμμετέχοντες στην Έρευνα

Στην έρευνά μας συμμετείχαν 18 εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, όλων των ειδικοτήτων, στο σύνολο 30 εκπαιδευτικών οι οποίοι κατά το σχολικό έτος 2023-2024 και συγκεκριμένα κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας, διδάσκουν στο ίδιο δημοτικό σχολείο του αστικού ιστού του Δήμου Ρεθύμνου. Η επιλογή των συμμετεχόντων έγινε σε αρχικό στάδιο διερευνώντας ποιοι από τους εκπαιδευτικούς του σχολείου επιθυμούν να δώσουν συνέντευξη. Σε δεύτερο χρόνο, προσπαθήσαμε να συμπεριλάβουμε στην έρευνα όσους περισσότερους μπορούσαμε, διατηρώντας την αναλογία σύμφωνα με το φύλο, την ειδικότητα και τα χρόνια υπηρεσίας ώστε να έχουμε όσο το δυνατόν περισσότερο έναν αντιπροσωπευτικότερο πληθυσμό.

Ο λόγος που συμμετέχουν όλες οι ειδικότητες είναι διότι σύμφωνα με το ΦΕΚ 3791/Β/13-8-2021, άρθρο 4 «Στο Δημοτικό οργανώνουν, συντονίζουν και διδάσκουν με προτεραιότητα οι εκπαιδευτικοί του κλάδου ΠΕ70 Δασκάλων και ακολούθως οι εκπαιδευτικοί όλων των ειδικοτήτων που υπηρετούν στη σχολική μονάδα». Επιπλέον, συμπεριλάβαμε στους συμμετέχοντες της έρευνάς μας και εκπαιδευτικούς της Ειδικής Αγωγής καθώς τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων διδάσκονται και στα Ειδικά Δημοτικά Σχολεία ακριβώς με τις ίδιες ενότητες και θεματικές, οπότε συμπεριλαμβάνεται και η σεξουαλική αγωγή, σύμφωνα με το ΦΕΚ 3540/Β/03-08-2021.

Ερευνητικό Εργαλείο

Η συλλογή των δεδομένων της έρευνάς μας έγινε μέσω δομημένων συνεντεύξεων με δημογραφικές ερωτήσεις κλειστού τύπου και ερευνητικές ερωτήσεις ανοιχτού τύπου. Οι ερωτήσεις της συνέντευξης συντάχθηκαν με βάση τέσσερις θεματικούς άξονες, ένας για κάθε ένα ερευνητικό ερώτημα. Οι ερωτήσεις της συνέντευξής μας είναι αρκετά δομημένες, καθώς η σειρά αλλά και η διατύπωση των ερωτήσεων έχουν προκαθοριστεί κατά τον σχεδιασμό της έρευνας (Cohen & Manion, 1994; Robson, 2010). Ένας άλλος όρος που περιγράφει το είδος αυτής της συνέντευξης, εκτός από τον όρο «δομημένη», είναι συνέντευξη «αποκρινόμενων» όπως αναφέρουν οι Powney και Watts (1987, Κεφ. 2 όπως εμφανίζεται στο Robson, 2010).

Διεξαγωγή Έρευνας

Οι συμμετέχοντες είχαν ενημερωθεί για το πλαίσιο πραγματοποίησης της έρευνας και τον σκοπό της, και είχαν δώσει την συγκατάθεσή τους για την ηχογράφηση των συνεντεύξεών τους, καθώς η ηχογράφηση είναι ο καταλληλότερος τρόπος συλλογής των δεδομένων σε μία δομημένη συνέντευξη (Cohen & Manion, 1994; Robson, 2010). Μετά την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων και την καταγραφή τους σε κείμενο, προχωρήσαμε στην ανάλυση περιεχομένου (Robson, 2010). Η κωδικοποίηση των δεδομένων έγινε με κατευθυνόμενη ανάλυση περιεχομένου, δηλαδή δημιουργώντας κωδικούς από την βιβλιογραφική ανασκόπηση και τα ερευνητικά μας ερωτήματα, μία διαδικασία που ακολουθεί την ανάλυση περιγράμματος, την οποία επίσης συναντάμε σε ποιοτικές μελέτες με δομημένες συνεντεύξεις (Newby, 2019).

Ανάλυση Δεδομένων

Αρχικά, η συνέντευξη ξεκίνησε συλλέγοντας τρία βασικά δημογραφικά στοιχεία: το φύλο, την ειδικότητα και τα χρόνια υπηρεσίας. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν 14 γυναίκες και 4 άντρες. Όσον αφορά τις ειδικότητες, οι 11 από τους συμμετέχοντες είναι ΠΕ70 – Δάσκαλοι, οι 3 ΠΕ71/ΕΑΕ – Δάσκαλοι Ειδικής Αγωγής, και οι υπόλοιποι 4 αποτελούν ειδικότητες που εργάζονται στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Οι άντρες του δείγματος ανήκουν εξ ολοκλήρου στον κλάδο ΠΕ70, ενώ γυναίκες συναντήσαμε σε όλους τους κλάδους. Συγκεκριμένα στο παρόν δείγμα συμμετείχαν 7 γυναίκες εκπαιδευτικοί του κλάδου ΠΕ70, 3 γυναίκες εκπαιδευτικοί του κλάδου ΠΕ71/ΕΑΕ, και 4 γυναίκες που ανήκουν σε λοιπές ειδικότητες πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Όσον αφορά τα χρόνια υπηρεσίας δεν υπάρχει μία συγκεκριμένη τάση καθώς οι τιμές του δείγματος κυμαίνονται από 2 έως 35 έτη υπηρεσίας.

«Η ετοιμότητα των εκπαιδευτικών του δημοτικού σχολείου να διδάξουν την θεματική ενότητα Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων».

Από τις απαντήσεις διαπιστώσαμε ότι μόνο 5 εκ των συμμετεχόντων έχουν διδάξει την ενότητα «Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση». Όλοι τους ανήκουν στον κλάδο ΠΕ70 – Δασκάλων. Κανένας από όσους και όσες έχουν διδάξει την σεξουαλική αγωγή δεν ανέφερε την εμπειρία ως αρνητική. Από όσους δεν έχουν διδάξει την ενότητα της σεξουαλικής αγωγής, δύο άτομα δήλωσαν ότι θα

επιθυμούσαν να την διδάξουν. Μερικοί από τους εκπαιδευτικούς που απάντησαν ότι νιώθουν «από ελάχιστα έως καθόλου» έτοιμοι για να διδάξουν σεξουαλική αγωγή, ανέφεραν την ανάγκη τους για επιμόρφωση και προετοιμασία.

«Η διαχείριση των συζητήσεων από τους εκπαιδευτικούς του δημοτικού σχολείου που προκύπτουν μέσα στην σχολική τάξη κατά τη διδασκαλία της θεματικής ενότητας Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγηση των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων ή και εκτός»

Από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνά μας, παρατηρούμε ότι το μεγάλο μέρος των εκπαιδευτικών, οι 15 για την ακρίβεια, έχει έρθει κάποια στιγμή αντιμέτωπη με συζητήσεις που αφορούν ευαίσθητα σεξουαλικά θέματα και θέματα που η κοινωνία ίσως ακόμα θεωρεί ταμπού. Μελετώντας τις απαντήσεις τους διαπιστώνουμε ότι τέτοιου είδους θέματα αφορούν την ομοφυλοφιλία και γενικότερα την ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα, την έμμηνο ρύση, την ανθρώπινη αναπαραγωγή, την εικόνα και την ανατομία του γυμνού σώματος, τα έμφυλα στερεότυπα, την σεξουαλική πράξη αλλά και την αγενή και απρεπή εκφορά λόγου με χρήση σεξουαλικών υπονοούμενων.

Αναλύοντας το περιεχόμενο των απαντήσεων, διαπιστώνουμε ότι σχεδόν στο σύνολό τους οι εκπαιδευτικοί αντέδρασαν με θετικό τρόπο σε τέτοια περιστατικά. Μερικοί από αυτούς αναφέρουν ότι απάντησαν «όσο γινόταν πιο απλά», ή «με επιστημονικό τρόπο/στηριγμένοι στο βιβλίο Φυσικά της Στ'», με «ψυχραιμία και διαλλακτικότητα». Δεν έλειψαν όμως και αντιδράσεις εκπαιδευτικών οι οποίες δεν είχαν θετικό πρόσημο, αν και ήταν μόλις δύο. Συγκεκριμένα υπήρξε απάντηση εκπαιδευτικού η οποία ανέφερε ότι «κάνω ότι δεν ακούω/αγνοώ» και χαρακτήρισε τις αντιδράσεις και την περιέργεια των μαθητών ως «εσκεμμένες απορίες». Επίσης, υπήρξε εκπαιδευτικός που ανέφερε ότι «δεν επιτρέπω την κουβέντα».

Από τους 18 συμμετέχοντες, μόνο οι δύο απάντησαν ότι δε θεωρούν τη σχολική τάξη ως κατάλληλο χώρο για συζητήσεις περί σεξουαλικότητας. Οι 16 εκ των συμμετεχόντων που πιστεύουν ότι η σχολική τάξη είναι κατάλληλος χώρος για συζητήσεις περί σεξουαλικότητας, υποστηρίζουν την άποψή τους συμπληρώνοντας ότι «η ορθή γνώση και η πρόληψη είναι απαραίτητες», ότι «η τάξη είναι μία μικρογραφία της κοινωνίας», και ότι «τα παιδιά θέλουν απαντήσεις και ασφαλές περιβάλλον για ερωτήσεις».

Οι 7 από τους συμμετέχοντες δήλωσαν άνετοι να διαχειριστούν θέματα περί σεξουαλικότητας μέσα στην σχολική τάξη. Οι 11 εκ των εκπαιδευτικών που απάντησαν πως δεν νιώθουν άνετοι να διαχειριστούν συζητήσεις περί σεξουαλικότητας μέσα στη σχολική τάξη, αναφέρουν κυρίως ότι αισθάνονται «ανασφάλεια/αμηχανία», ότι έχουν «έλλειψη εμπιστοσύνης στο πώς το διαχειρίζονται», ενώ οι περισσότεροι εξ αυτών κάνουν λόγο για ανάγκη «προετοιμασίας» των εκπαιδευτικών, ανάγκη «επιμόρφωσης» και «να μην επαφίεται στην ατομική πρωτοβουλία». Υπήρξε και εκπαιδευτικός που ανέφερε ότι «οι μαθητές έχουν γονείς» οι οποίοι είναι καταλληλότεροι για τέτοιες συζητήσεις.

«Η επίδραση της επιμόρφωσης στην διδασκαλία της θεματικής ενότητας Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων από τους εκπαιδευτικούς του δημοτικού σχολείου»

Το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων στην έρευνα, οι 12 από τους 18, δεν έχει επιμορφωθεί σε θέματα σεξουαλικής αγωγής. Οι υπόλοιποι 6 που έχουν επιμορφωθεί, έχουν παρακολουθήσει κυρίως ημερίδες. Συγκεκριμένα οι 4 από τους 6, σύμφωνα με τις απαντήσεις τους και σε συνδυασμό με το γεγονός ότι εργάζονται στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση Ρεθύμνου, φαίνεται να έχουν παρακολουθήσει την επιμορφωτική ημερίδα που διοργάνωσε η Πρωτοβάθμια Ρεθύμνου και ο Δήμος Ρεθύμνου πάνω στο πρόγραμμα σεξουαλικής αγωγής «Παίζω με τον Φρίξο

και μαθαίνω για το σώμα μου και τις διαπροσωπικές σχέσεις». Ένας εκπαιδευτικός δήλωσε ότι έχει παρακολουθήσει δύο ενιάμηνα σεμινάρια διοργανωμένα από εγκεκριμένους επιμορφωτικούς φορείς και ΑΕΙ.

Οριακά το σύνολο των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα, οι 17 από τους 18, δήλωσαν ότι θα συμμετείχαν σε ενδεχόμενη επιμόρφωση σε θέματα σεξουαλικής αγωγής καθώς είναι σίγουροι ότι θα τους βοηθούσε. Συγκεκριμένα, αναφέρουν ότι θα βελτίωνε την «αυτοπεποίθηση, τις γνώσεις και την σιγουριά» τους. Θα «βελτίωνε τις διδακτικές τους μεθόδους» και «θα μπορούσαν να ανταποκριθούν καλύτερα».

«Τα χαρακτηριστικά που επιθυμούν οι εκπαιδευτικοί του δημοτικού σχολείου να έχει μία επιμόρφωση σε θέματα σεξουαλικής αγωγής»

Στο ερώτημα αν η επιμόρφωση στην σεξουαλική αγωγή οφείλει να είναι υποχρεωτική για όλους τους εκπαιδευτικούς, οι 13 απάντησαν θετικά σε αντίθεση με τους 5 που δεν κρίνουν την υποχρεωτικότητα ωφέλιμη. Μέσα στις απαντήσεις των συμμετεχόντων που θεωρούν ότι η επιμόρφωση πρέπει να είναι υποχρεωτική, εντοπίζουμε ότι μερικοί εξ αυτών θεωρούν ότι πρέπει να δέχονται επιμόρφωση στην σεξουαλική αγωγή «όλοι οι εκπαιδευτικοί, ανεξάρτητα από το αν την διδάξουν ή όχι». Από την άλλη πλευρά, εκπαιδευτικός αναφέρει ότι «η υποχρεωτικότητα θα εκφυλλίσει την διαδικασία» οπότε είναι καλύτερα να έχουν δικαίωμα να συμμετέχουν οι εκπαιδευτικοί «που έχουν διάθεση να διδάξουν».

Οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνά μας, πρότειναν μία σειρά φορέων που θεωρούν κατάλληλους για να διοργανώσουν επιμορφωτικά προγράμματα στην σεξουαλική αγωγή. Κυρίως αναφέρθηκαν στο Υπουργείο Παιδείας και στο ΙΕΠ. Πολλοί από αυτούς τόνισαν ότι πρέπει να συμπεριλαμβάνεται στην επιμόρφωση και μια σειρά από ειδικούς, όπως παιδαγωγοί, γιατροί, σεξολόγοι, γυναικολόγοι, ψυχολόγοι.

Αποτελέσματα

Συζήτηση

Τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων εντάχθηκαν στο ωρολόγιο πρόγραμμα του δημοτικού σχολείου από το σχολικό έτος 2021-2022. Μέχρι σήμερα, δύο έτη μετά, βλέπουμε ότι μόνο 5 από τους ερωτηθέντες έχουν διδάξει την ενότητα Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση. Ένας βασικός λόγος μπορεί να είναι επειδή η συγκεκριμένη θεματική ανήκει στον προγραμματισμό της Γ' και Στ' δημοτικού, οπότε οι εκπαιδευτικοί που δεν την έχουν διδάξει, πιθανόν δεν έχουν διδάξει σε αυτές τις τάξεις τα τελευταία δύο χρόνια. Το ποσοστό των εκπαιδευτικών που θα κληθεί να διδάξει την συγκεκριμένη θεματική, αναμένεται να αυξηθεί τα επόμενα χρόνια. Αν και σύμφωνα με το ΦΕΚ 3791/Β/13-8-2021, τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων μπορούν να διδαχθούν και από ειδικότητες πέραν της βασικής ΠΕ70 – Δάσκαλοι, μέχρι τώρα διαπιστώνουμε ότι δεν έχει ανατεθεί σε κάποια άλλη ειδικότητα να διδάξει αυτήν την ενότητα, κάτι που όμως δεν αποκλείεται να συμβεί στο μέλλον, αφού νομικά το πλαίσιο το επιτρέπει.

Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί δήλωσαν ανέτοιμοι να διδάξουν σεξουαλική αγωγή. Όμως, η έρευνα δεν στοχεύει να απαντήσει σε ένα υποθετικό ερώτημα: η σεξουαλική αγωγή έχει ήδη εισαχθεί στο δημοτικό σχολείο μέσω των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων στην Γ' και Στ' δημοτικού. Επιπλέον, το πρόγραμμα που θα εφαρμόσουν μέσα στην τάξη οι εκπαιδευτικοί είναι εντελώς στην ευχέρεια του κάθε εκπαιδευτικού. Υπάρχουν προτάσεις προγραμμάτων στην επίσημη ιστοσελίδα του ΙΕΠ, αλλά δεν είναι δεσμευτικά. Εν ολίγοις, το Υπουργείο Παιδείας έχει εισάγει ένα νέο

διδασκαλικό αντικείμενο χωρίς συγκεκριμένο εγχειρίδιο ή αναλυτικό πρόγραμμα, χωρίς να έχει φροντίσει να επιμορφώσει και προετοιμάσει τους εκπαιδευτικούς για την διδασκαλία του.

Σχεδόν το σύνολο των εκπαιδευτικών έχει έρθει κάποια στιγμή αντιμέτωπη με συζητήσεις ή γενικότερα περιστατικά που αφορούν θέματα σεξουαλικότητας στο σχολείο, και αυτό έχει λογική βάση. Οι μαθητές και μαθήτριες του δημοτικού σχολείου μέχρι να αποφοιτήσουν από αυτό στην ηλικία των 12 ετών, έχουν ήδη μπει στην προεφηβεία και έχουν αρχίσει να έχουν αλλαγές στο σώμα τους αλλά και στον συναισθηματικό τους κόσμο. Καθώς αυτές οι αλλαγές είναι ακόμα σε αρχικό στάδιο, άρα και πρωτόγνωρο για τα παιδιά, η περιέργειά τους για αυτές τις αλλαγές, η λαχτάρα ή ακόμα και η ντροπή να τις ανακαλύψουν και να συζητήσουν για αυτές, είναι σε αυξημένο επίπεδο. Την τελευταία δεκαετία όπου η χρήση του διαδικτύου είναι ευρέως προσβάσιμη από κάθε μέρος, ηλεκτρονική συσκευή και άτομο, οι μαθητές έρχονται σε επαφή με θέματα περί σεξουαλικότητας σε μεγάλο και χωρίς όρια βαθμό από πολύ μικρή ηλικία. Αυτό το γεγονός έχει αυξήσει κι άλλο την περιέργειά τους αλλά πιθανόν όχι την γνώση τους (EEGSE, 2016; UNESCO, 2020). Θα λέγαμε, λοιπόν, ότι είναι απίθανο να υπάρξει εκπαιδευτικός που δε θα έρθει ποτέ σε θέση να αντιμετωπίσει μία συζήτηση ή ένα περιστατικό που να αφορά την σεξουαλικότητα στην σχολική τάξη, είτε είναι στο πλαίσιο της σεξουαλικής αγωγής είτε όχι. Το να έχουν μία σωστή επιμόρφωση και προετοιμασία οι εκπαιδευτικοί να διαχειριστούν τέτοιες συζητήσεις και περιστατικά, είναι εξαιρετικής σημασίας αν θέλουμε να έχουμε μαθητές που θα έχουν την σωστή γνώση από την κατάλληλη πηγή και όχι να αποκτούν διαστρεβλωμένη εικόνα της σεξουαλικότητας από το διαδίκτυο ή πιθανές συζητήσεις με συνομήλικους και γενικότερα μη κατάλληλα άτομα.

Οι εκπαιδευτικοί στις απαντήσεις τους σχετικά με το πώς διαχειρίζονται τέτοιες συζητήσεις και περιστατικά, δείχνουν να έχουν μία ήρεμη αντίδραση, με διάθεση να βοηθήσουν, να εξηγήσουν και να συμπαρασταθούν. Παρόλα αυτά, μέσα από τις απαντήσεις πολλών από αυτών, διαφαίνεται μία αμφιβολία και έλλειψη εμπιστοσύνης στο αν αντιδρούν με τον σωστό τρόπο κι αν όσα λένε είναι επιτρεπτά και κατάλληλα. Άλλωστε δεν λείπουν και οι εκπαιδευτικοί που από τις απαντήσεις του αντιλαμβανόμαστε ότι αποφεύγουν την συζήτηση με τους μαθητές, γιατί δεν ξέρουν πώς είναι η σωστή αντίδραση. Μία αποφυγή όμως, ενδέχεται να φέρει αρνητικά αποτελέσματα στους μαθητές. Φαινομενικά ο εκπαιδευτικός γλιτώνει μία άβολη συζήτηση, αλλά οι μαθητές επιβεβαιώνουν μέσα τους ότι τα ζητήματα περί σεξουαλικότητας είναι ταμπού και δεν μπορούν να απευθυνθούν στον εκπαιδευτικό τους, ο οποίος είναι άτομο εμπιστοσύνης, φέρει γνώση και διδακτικές μεθόδους, αλλά θα συνεχίσουν να ψάχνουν απαντήσεις στα ερωτήματά τους σε ακατάλληλες πηγές (Elia, 2000; Burns & Hendriks, 2018)

Σχεδόν στο σύνολό τους οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι η σχολική τάξη είναι ο κατάλληλος χώρος για να γίνονται συζητήσεις περί σεξουαλικότητας. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, οι εκπαιδευτικοί είναι οι φορείς της γνώσης και έχουν σχέση εμπιστοσύνης με τους μαθητές, οπότε είναι ευχάριστο αλλά και αναμενόμενο ταυτόχρονα να θεωρούν ότι οι μαθητές πρέπει να νιώθουν ασφάλεια να εκφράζονται μέσα στο σχολικό περιβάλλον ώστε να αποκτήσουν μία ορθή γνώση. Είναι πολύ πιθανό όμως, να συναντήσει κάποιος εκπαιδευτικούς αρνητικούς ως προς την διδασκαλία σεξουαλικής αγωγής στο σχολικό πλαίσιο. Το κράτος παρόλα αυτά, μπορεί να επέμβει σε περιπτώσεις όπου η αυστηρή τήρηση θρησκευτικών πεποιθήσεων από έναν κηδεμόνα μπορεί να υπονομεύσει την υγεία και την ευημερία ενός παιδιού (Durojaye, 2016).

Παρόλη την θέληση όμως, το μεγαλύτερο μέρος των εκπαιδευτικών δήλωσε άνετοιμο να διδάξει σεξουαλική αγωγή. Αν η εκπαιδευτική πολιτική του Υπουργείου Παιδείας θέλει το σχολείο να είναι ένα ασφαλές περιβάλλον συζητήσεων, να προστατέψει τους μαθητές από λανθασμένες

απόψεις και αντιλήψεις, από ακατάλληλες πηγές ενημέρωσης και επικίνδυνες επιλογές γύρω από την σεξουαλική τους έκφραση, δεν μπορεί να επιτρέψει να έχει στις σχολικές αίθουσες εκπαιδευτικούς που δεν νιώθουν σίγουροι να διαχειριστούν ζητήματα σεξουαλικότητας. Οφείλει να επιμορφώσει τους εκπαιδευτικούς, όπως άλλωστε και οι ίδιοι ζητούν αρκετά έντονα όπως φαίνεται μέσα από τις απαντήσεις τους, και για να τους εξοπλίσει με αυτοπεποίθηση, αλλά και για να τους απαλλάξει από τυχόν λανθασμένες προσωπικές αντιλήψεις (Elia, 2000).

Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες στην έρευνά μας, η επιμόρφωση που παρακολούθησαν οι περισσότεροι, ήταν ημερίδα πάνω σε ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα σεξουαλικής αγωγής για μαθητές μικρών τάξεων. Όμως οι ημερίδες δεν χαρακτηρίζονται επαρκώς ωφέλιμες, εφόσον δεν συνυπολογίζουν τις προσωπικές ανάγκες των επιμορφούμενων, τις ιδιαιτερότητες των τάξεων τους, ούτε έχουν αναστοχαστικό χαρακτήρα (Στελλάκης & Παραμυθιώτου, 2012). Η μοναδική περιεκτική επιμόρφωση σε θέματα σεξουαλικής αγωγής που αναφέρθηκε από έναν συμμετέχοντα, είναι ένα σεμινάριο 9 μηνών/400 ωρών το οποίο όμως είναι επί πληρωμή. Δεν είναι ελεύθερο και δωρεάν προς όλους τους εκπαιδευτικούς που το επιθυμούν. Οι εκπαιδευτικοί συχνά επιλέγουν να παρακολουθήσουν τέτοιας διάρκειας σεμινάρια επί πληρωμή, ανεξαρτήτως θέματος, καθώς τους μοριοδοτούν στους πίνακες ΑΣΕΠ αν είναι αναπληρωτές και στους πίνακες κατάταξης στελεχών εκπαίδευσης, αν είναι μόνιμοι. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι τα κίνητρα πίσω από μία τέτοια επιμόρφωση δεν έχουν να κάνουν μόνο με την γνώση, αλλά και με την επαγγελματική εξέλιξη (Χαρακόπουλος & Τσιλιμένη, 2020).

Σε αντίθεση με το σχετικά μικρό ποσοστό των εκπαιδευτικών που έχουν λάβει ήδη επιμόρφωση, βλέπουμε σχεδόν το σύνολο των συμμετεχόντων στην έρευνά μας, να δηλώνει ότι θα παρακολουθούσαν επιμορφωτικό πρόγραμμα πάνω σε θέματα σεξουαλικής αγωγής. Όλοι τους αναφέρουν ότι ένα επιμορφωτικό πρόγραμμα θα τους βοηθούσε να βελτιώσουν τις γνώσεις τους, τις διδακτικές τους μεθόδους αλλά και την αυτοπεποίθησή τους για να διδάξουν σεξουαλική αγωγή. Στην έρευνα των Burns & Hendriks (2018), διαπιστώνουμε ότι όντως εκπαιδευτικοί άνετοι και γνώστες της σεξουαλικής αγωγής, δήλωσαν να επωφελήθηκαν αρκετά από επιμορφωτικά προγράμματα της σεξουαλικής αγωγής.

Αυτή η διαφορά στα δύο ποσοστά, ανάμεσα σε όσους έχουν επιμορφωθεί και όσους επιθυμούν να επιμορφωθούν, δηλώνει ότι ο λόγος που οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν παρακολουθήσει κάποιο επιμορφωτικό πρόγραμμα μέχρι τώρα είναι γιατί δεν τους έχει προσφερθεί. Τα μόνα επιμορφωτικά προγράμματα που υπάρχουν διαθέσιμα αυτήν την στιγμή είναι τα επί πληρωμή σεμινάρια από ΑΕΙ και ΕΚΕΚ. Δεν διατίθεται κανένα πρόγραμμα από την κεντρική πολιτεία μέσω του Υπουργείου Παιδείας και φορέων του όπως το ΙΕΠ ή το ΠΙ, το οποίο να είναι δωρεάν και προσβάσιμο σε όλους και διαμορφωμένο βάση κεντρικής εκπαιδευτικής πολιτικής.

Σημαντικό όμως είναι, ότι μέσω μίας κεντρικής και καθολικής επιμόρφωσης, οι εκπαιδευτικοί θα έχουν την δυνατότητα να απαλλαγτούν από τυχόν προσωπικές πεποιθήσεις (Elia, 2000) οι οποίες καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την διδασκαλία τους, το αναφερόμενο στην παιδαγωγική βιβλιογραφία ως άτυπο αναλυτικό πρόγραμμα. Γι' αυτό και οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνά μας σε πολύ μεγάλη κλίμακα προτείνουν ως κατάλληλο φορέα επιμόρφωσης το Υπουργείο Παιδείας. Στο άρθρο των Eisenberg et al. (2010) που αναφέρεται στις ΗΠΑ, η κατάρτιση των εκπαιδευτικών πάνω στην διδασκαλία της σεξουαλικής αγωγής δεν έχει κρατικά πρότυπα και απαιτήσεις πιστοποίησης, κι αυτό έχει ως αποτέλεσμα να συναντά κανείς εκπαιδευτικούς με μηδενική επιμόρφωση μέχρι εκπαιδευτικούς πλήρως καταρτισμένους. Προφανώς και αυτό

αντανακλάται και στην διδασκαλία της σεξουαλικής αγωγής όπου οι μαθητές δεν λαμβάνουν μίας σταθερής ποιότητας και περιεχομένου γνώση.

Συμπεράσματα

Σκοπός της έρευνάς μας ήταν η ανάδειξη των επιμορφωτικών αναγκών σε θέματα σεξουαλικής αγωγής των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, μέσα από την μελέτη των απόψεων των εκπαιδευτικών ενός δημοτικού σχολείου στον αστικό ιστό του Δήμου Ρεθύμνου. Συμπεραίνουμε ότι οι εκπαιδευτικοί σε γενικές γραμμές δεν νιώθουν έτοιμοι για να διδάξουν το αντικείμενο της σεξουαλικής αγωγής μέσα στο πλαίσιο των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων. Επίσης, οι εκπαιδευτικοί κατά πλειοψηφία δηλώνουν ότι δεν νιώθουν κατάλληλα προετοιμασμένοι ώστε να διαχειρίζονται μέσα στην σχολική τάξη συζητήσεις και περιστατικά που αφορούν την σεξουαλικότητα. Οι εκπαιδευτικοί δηλώνουν ότι επιθυμούν την επιμόρφωσή τους από κεντρικό κρατικό φορέα σε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό, καθώς θεωρούν ότι θα βελτιώσει την γνωστική αλλά και διδακτική τους επάρκεια. Τέλος, οι εκπαιδευτικοί προτείνουν σε μεγάλο βαθμό, η επιμόρφωση να είναι υποχρεωτική, πολυεπιστημονική και όχι μόνο θεωρητικής προσέγγισης.

Περιορισμοί

Ο αρχικός περιορισμός στην έρευνά μας είναι η έλλειψη εκτενών μελετών πάνω στις επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών στην σεξουαλική αγωγή. Οι βιβλιογραφικές μας αναφορές για το θέμα της σεξουαλικής αγωγής ήταν κυρίως αγγλόφωνες, ενώ δεν υπήρχαν επαρκείς σύγχρονες μελέτες. Αυτό μας περιόρισε αρκετά στο να μπορέσουμε να αναπτύξουμε μία προϋπάρχουσα θεωρία και πάνω σε αυτήν να χτίσουμε την ερευνητική μας μεθοδολογία.

Ένας άλλος περιορισμός ήταν η έλλειψη χρόνου ώστε να επιλέξουμε έναν μεγαλύτερο αριθμό συμμετεχόντων και κατ' επέκταση να σχεδιάσουμε μία μεγαλύτερης έκτασης συνέντευξη, ώστε να είχαμε θέσει περισσότερα ερευνητικά ερωτήματα και να είχαμε χρόνο ανάλυσης των αποτελεσμάτων, καθώς η έρευνα διεξήχθη στο πλαίσιο απόκτησης μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών.

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, ο σχεδιασμός του ερευνητικού μας εργαλείου έγινε με σκοπό να είναι πιο στοχευμένες οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών, ώστε να συμφωνεί η κωδικοποίηση με την υπάρχουσα βιβλιογραφία αλλά και να γίνει ευκολότερα και γρηγορότερα η ανάλυση των αποτελεσμάτων. Για αυτόν τον λόγο κατασκευάσαμε μία μικρής έκτασης δομημένη συνέντευξη, η οποία δεν χρησιμοποιείται συχνά στην ποιοτική έρευνα.

Εν κατακλείδι, οι παραπάνω περιορισμοί σε συνδυασμό με την ανάλυση περιεχόμενου χωρίς χρήση λογισμικού που έγινε στις απαντήσεις των συμμετεχόντων, και η οποία ενδέχεται να έχει μεροληπτική χροιά, θέτουν την γενίκευση αποτελεσμάτων αποτρεπτική.

Προτάσεις

Κλείνοντας την παρούσα ερευνητική μελέτη, κρίνουμε ότι ο επιστημονικός κόσμος που ασχολείται με την επιμόρφωση στην εκπαίδευση ή/και την σεξουαλική αγωγή στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, θα μπορούσε να διεξάγει ολοκληρωμένες και στοχευμένες έρευνες, ώστε να ανακαλύψει τις επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών στη διδασκαλία της σεξουαλικής αγωγής, αλλά κυρίως τις απόψεις τους για την σεξουαλική αγωγή και την επιθυμητή επιμορφωτική διαδικασία. Βασιζόμενοι σε αυτά τα αποτελέσματα, ο επιστημονικός κόσμος σε συνεργασία με τον καθ' ύλην αρμόδιο που είναι το Υπουργείο Παιδείας, οφείλει να αφιερώσει μέρος των ερευνών του για τον σχεδιασμό επιμορφωτικών προγραμμάτων στην σεξουαλική αγωγή και την αξιολόγηση των προγραμμάτων αυτών και της συνεισφοράς τους στους εκπαιδευτικούς.

Αναφορές

- Bell, J. (1997). *Μεθοδολογικός Σχεδιασμός Παιδαγωγικής και Κοινωνικής Έρευνας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Boonstra H. (2011). Advancing Sexuality Education in Developing Countries: Evidence and Implications. *Guttmacher Policy Review, Vol 14* (No 3), pp. 17-23. Retrieved from <https://www.guttmacher.org>
- Breuner C. & Mattson G. (2016). Sexuality Education for Children and Adolescents. *American Academy of Pediatrics, Vol 138* (No 2), e20161348. DOI: 10.1542/peds.2016-1348
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. Oxford University Press.
- Burns S. & Hendriks J. (2018). Sexuality and relationship education training to primary and secondary school teachers: an evaluation of provision in Western Australia. *Sex education, Vol 18* (No6), pp. 672-688. DOI:10.1080/14681811.2018.1459535
- Cohen, L. & Manion L. (1994). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Creswell J. (2016). *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση*. (2η έκδ.). Αθήνα: Εκδοτικός Όμιλος Ίων.
- Durojaye, E. (2016). Legal and Human Rights Dilemma Relating to Sexuality Education in Africa. *International Journal of Public Law and Policy, Vol 5* (No4), pp. 305–316. DOI: <http://dx.doi.org/10.1504/IJPLAP.2016.082250>
- Eisenberg, M., Madsen, N., Oliphant, J., Sieving, R. & Resnick, M. (2010). “Am I qualified? How do I know?” A Qualitative Study of Sexuality Educators’ Training Experiences. *American Journal of Health Education, Vol 41* (No 6), pp. 337-344. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=EJ910858>
- Elia J. (2000). Democratic Sexuality Education: A Departure from Sexual Ideologies and Traditional Schooling. *Journal of Sex education and therapy, Vol 25* (No 2&3), pp. 122-129. DOI: 10.1080/01614576.2000.11074339
- European Expert Group on Sexuality Education. (2016). Sexuality education – what is it? *Sex Education, Vol 16* (No 4), pp. 427-431. DOI: 10.1080/14681811.2015.1100599
- Freud S. (2014). *Τρεις μελέτες για την σεξουαλική θεωρία*. (α’ έκδ.). Αθήνα: Πλέθρον.
- McKay A. (1997). *Sexual Ideology and Schooling: Toward a Democratic Philosophy of Sexuality Education*. (PhD, University of Toronto, 1997).
- Newby, P. (2019). *Μέθοδοι Έρευνας στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Πεδίο.
- Robson, C. (2010). *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου*. Αθήνα: Gutenberg.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2018). *International Technical Guidance on Sexuality Education. An evidence-informed approach*. France: UNESCO et al.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2020). Switched on: Sexuality education in the digital space. *UNESCO*.
- World Health Organization. (2015). *Sexual Health, human rights and the law*. Switzerland: WHO press.
- Βενετίκου Μ. & Μπενετάτου Κ. (2013). Η ανθρώπινη σεξουαλικότητα στην ιστορική της εξέλιξη – Διαπολιτισμικές προσεγγίσεις. *Το βήμα του Ασκληπιού, Τόμος 12* (Τεύχος 3), σσ. 324-336. Ανακτήθηκε από <https://www.vima-asklipiou.gr>
- Γερούκη Μ. (2011). *Η Σεξουαλική Αγωγή στο Σχολείο – Θεωρία και πράξη-Οι απόψεις των εκπαιδευτικών*. Αθήνα: Μαράθια.
- Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας*. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα. Ανακτήθηκε από www.kallipos.gr

- Καδιγιαννόπουλος Γ., Καραβίδα Μ., Γαλανοπούλου Ε. & Γαλανόπουλος Α. (2019). Η σεξουαλική αγωγή στην δευτεροβάθμιας εκπαίδευση στον ελλαδικό χώρο. *Αρχεία ελληνικής ιατρικής 2020, Τόμος 37* (Τεύχος 2), σσ. 267-272. Ανακτήθηκε από <https://www.mednet.gr/archives/2020-2/267per.html>
- Καψάλης, Α. & Ραμπίδης, Κ. (2006). Εισαγωγική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών: Εσωτερική αξιολόγηση μιας προσπάθειας. *Εκπαίδευση & Επιστήμη, Τόμος 1* (Τεύχος3), σσ. 257-273. Ανακτήθηκε από <http://journal.primedu.uoa.gr>
- Κρεατσάς Γ. (2003). *Σεξουαλική αγωγή και σχέσεις των δύο φύλων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαναούμ, Ζ. (2014). Υποστηρίζοντας την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών: αρχές και πρακτικές της επιμόρφωσης. Στο Ζ. Παπαναούμ & Μ. Λιακοπούλου (Επιμ.), *Υποστηρίζοντας την Επαγγελματική Ανάπτυξη των Εκπαιδευτικών* (σσ. 13-22). Αθήνα: ΥΠΑΙΘ.
- Στελλάκης, Ν. & Παραμυθιώτου, Μ. (2012). Παρουσίαση και αξιολόγηση επιμορφωτικού προγράμματος για τις πρακτικές γραμματισμού στο νηπιαγωγείο. *Ερευνώντας τον Κόσμο του Παιδιού, Τόμος 11* (Τεύχος 1), σσ. 39-49. DOI: 10.12681/icw.18054
- Χαρακόπουλος, Χ. & Τσιλιμένη, Τ. (2020). Ο ρόλος, η χρησιμότητα και η αξιολόγηση της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα. *Εκπαιδευτική Αξιολόγηση*, (Τεύχος 5), σσ. 156-164. Ανακτήθηκε από <https://www.researchgate.net/publication>